

bus invigilant. Interdixit ergo ne porcina carne uterentur, id est, ne vitam porcorum imitentur, qui ad solam mortem nutriuntur; ne ventri ac voluptatibus servientes, ad faciendam justitiam inutiles essent, ac morte afficerentur. Item ne se fecidis libidinis immergerent, sicut sus quæ se ingurgitat cæno, vel ne terrenis serviant simulacris, ac se luto inquinent; luto enim se oblinunt, qui Deos, id est, qui luto terramque venerantur. »

Quinto, quia sus inverecunda est, neque dominum cum vorat, agnoscit; quin et subinde effrata dum foetus lactat, pueros invadit, necat, devorat. Audi Aristotelem, lib. VI *Histor. anim.*, cap. xviii: « Sues cum libidine excitantur, quod subare dicitur, vel homines aggrediuntur. » Ita peccator inverecundus, ingratus et infamis est, quia Deum creatorem suum non agnoscit, non erant, non metuit. Vide dicta de sue et porco, *Levit. xi. 7.*

Sexto, esus continuis sülle lepram aliosque graves morbos creat: ita voluptates peccatorum creant morbos corporis et tormenta animæ. Denique de sus Plinius, lib. VIII, cap. li: « Animal, ait, hoc maxime brutum, animamque ei pro sale datam non illepide existimatur. » Sic peccator brutus est, et ex homine nil hominis habet præter animam, quæ instar salis corpus a putredine et corruptione conservat.

Septimo, aprorum et strum silvestrium ingens est feritas, adeo ut plantas arborescens suffodiant, quin et conficiant et disceptant: ita libido omneque peccatum hominem effert, factique sævum et crudelem. Audi Aristotelem, lib. I *De Histor. anim.*, cap. i: « Animantes aliæ, inquit, animosæ, pervicaces, brute omnino, ut sues silvestres. » Denique hebetudo et stoliditas suis patet ex hirta seta, suillo vultu, oculis, rostro, grunnitu, etc. Hinc proverbium apud Suidam: « Asinus lyram, sus audit stolidus tubam, » dictum in eos qui res egregias audiunt, sed eas neque intelligunt, neque mirantur, et illud: « Sus Minervam, » cum quis stupidus docere vult sapientem; et illud: « Sus fustem, » cum quis se stolidè in præsens periculum et perniciem præcipitat; et illud: « Sus per rosas, » dictum in agrestes et intractabiles: nec enim sus per rosas duci potest, quin eas fœdet; et illud:

Asinos sus improba pendes,

id est, pusillum commodi magno lues malo. Hæc omnia facile est peccatori adaptare, qui stolidissimo se in omne malum præcipitat ob micam vel guttam voluptatis.

Hæc est ergo idea heretici, quam toto hoc capite graphice hisce moribus, quasi coloribus ad vivum pinxit S. Petrus. *Primo*, vers. 1: Heretici, inquit, sunt pseudoprophetae et magistri mendaces. *Secundo*, introducunt sectas perditionis. *Tertio*, eum qui emit eos, Deum negant. *Quarto*, vers. 2, multi sequuntur eorum luxurias. *Quinto*, per eos via veritatis blasphematur. *Sexto*, vers. 3, in avaritia de fidelium corpore et anima cum demone negotiantur. *Septimo*, antihypocrite et adulatorum: utuntur enim verbis fictis et blandiloquiis, et ad seducendum compositis. *Octavo*, perditione eorum accelerant. *Nono*, vers. 8, similes sunt Lucifero et demonibus. *Decimo*, vers. 9, similes sunt carnalibus mersis diluvio, ac Sodomitibus. *Undecimo*, vers. 10, post carnem in concupiscentiæ immunditia ambulat. *Duodecimo*, dominationem contemnunt. *Decimo tertio*, sunt audaces. *Decimo quarto*, sibi placentes. *Decimo quinto*, blasphemant. *Decimo sexto*, vers. 12, sunt vel irrationabilia pecora nata in captionem et perditionem. *Decimo septimo*, quæ non intelligunt, blasphemant. *Decimo octavo*, vers. 13, sunt voluptuarii, coinquinationes et macula, deliciis affluentes. *Decimo nono*, in convivis luxuriantes, oculos habentes plenos adulterii et incessabilis delicti. *Vigesimo*, vers. 14, pellicunt animas instabiles. *Vigesimo primo*, cor habent avaritia exercitatum. *Vigesimo secundo*, sunt maledictionis filii. *Vigesimo tertio*, vers. 15, derelinquentes viam rectam errant. *Vigesimo quarto*, sequuntur viam Balaam, qui mercedem iniquitatis amavit, ideoque perit. *Vigesimo quinto*, vers. 17, sunt fontes sine aqua. *Vigesimo sexto*, sunt nebulæ turbidibus exagitæ, quibus caligo tenebrarum reservatur. *Vigesimo septimo*, vers. 18, superba vanitatis loquuntur. *Vigesimo octavo*, pellicuntur per escam voluptatum et luxurie noviter ab ea conversos. *Vigesimo nono*, vers. 19, promittunt libertatem, cum ipsi sint servi corruptionis. *Trigesimo*, vers. 20, fiunt eis posteriora deteriora prioribus. *Trigesimo primo*, vers. 22, sunt velut canes reversi ad vomitum, et velut suæ lotæ reversæ ad volutabrum luti.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Inter alia quæ docebat Gnostici aliique heretici, erat hoc, nullum fore iudicium, ut homines sine metu iudicis et vindicis Christi suis concupiscentiis et hæresibus libere indulgerent. Refellit hoc S. Petrus, ac horrorem iudicii improvisi, et ignis horrendi quo constagrabit mundus, atque novos calos novamque terram graphice depingit; indeque concludit: Propter quod, charissimi, hæc expectantes, satagite immaculati et involati ei inveniri in pace. Secundo, ne morantur iudicium differri, ait ejus moram fore brevem, eamque a Deo hominibus concedi ad hoc, ut pœniteant et suæ salutis consulant, uti monuit S. Paulus in suis Epistolis, quas assertit esse difficiles intellectu, et ab hereticis depravari. Denique, vers. 47, monet ut in fide et gratia Christi firmi persistant et crescant.

1. Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commotione sinceram mentem: 2. ut memores sitis eorum, quæ prædixi verborum a sanctis Prophetis, et Apostolorum vestrorum, præceptorum Domini et Salvatoris. 3. Hoc primum scientes, quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes. 4. Dicentes: Ubi est promissio, aut adventus ejus? Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ. 5. Latet enim eos hoc volentes, quod cæli erant prius, et terra, de aqua et per aquam consistens Dei verbo: 6. per quæ, ille tunc mundus aqua inundatus perit. 7. Cæli autem, qui nunc sunt, et terra eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem iudicii, et perditionis impiorum hominum. 8. Unum vero hoc non lateat vos, charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. 9. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant; sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reverti. 10. Adveniet autem dies Domini ut fur: in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera, exurentur. 11. Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus. 12. expectantes, et properantes in adventum diei Domini, per quem cæli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent? 13. Novos vero cælos, et novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. 14. Propter quod, charissimi, hæc expectantes, satagite immaculati et involati ei inveniri in pace. 15. Et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini: sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis. 16. Sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficulta intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. 17. Vos, igitur, fratres, præcipientes custodite, ne insipientium errore traducti excidatis a propria firmitate. 18. Crescite vero in gratia, et in cognitione Domini nostri, et Salvatoris Jesu Christi. Ipsi gloria et nunc, et in diem æternitatis. Amen.

4. HANC ECCE VOBIS, — o Christiani dispersi per Asiam, Bithyniam, Cappadociam, etc., ut dixit *epist. I, cap. I, vers. 1*; significat enim hic se iisdem scribere hanc secundam, quibus olim scripserat primam epistolam.

IN QUIBUS, — scilicet epistolis duabus, puta prima et secunda jam dictis.

VESTRAM EXCITO IN COMMOTIONE SINCERAM MEN-

TEM. — « Excito, » scilicet quasi a somno torporis, torporis et oblivionis: hoc enim innuit Græcorum *διεγείρω*. Pagninus, « exstirno per commotionem vestram sinceram mentem. » Græce *ἐν ἐπινοίᾳ* (perperam Erasmus legit, *ἐν ἐπινοίᾳ*, id est, in cognitione), hoc est, in commotione, in recordatione, in revocatione ad memoriam, juxta id quod dixit *epist. I, cap. I, vers. 12*: « Propter quod in-

cipiam vos semper commoneo de his. » Discat hic Pastor eandem sepe reficere et inculcare suis subditis, donec ea plane perdiscant et in mors transférant. Ita Chrysostomus, hom. 49 in *Acta*, suis querentibus eadem ab ipso dici et repeti, respondet : « Hoc vos maxime perdit. Id vero convincit, quia nec saliantur eadem sæpius in theatro spectantes. » Additque « eorum reprehensionem esse, quod non corrigantur toties audientes. »

Nota : « Mentem » fidelium « sinceram » vocat, primo, integram; secundo, incorruptam; tertio, puram et simplicem. *Sincerum* enim tria significat : Primo, « sincerum, » id est integrum. Sic Ovidius, lib. XII *Melamorph.*, vocat « corpus sincerum, » id est integrum : unde explicans addit « sine vulnere; » et Lucretius, lib. III, membra « sincera, » id est integra. *Sincerum* enim conflatum videtur ex *sero*, unde *sincerum* per *y* scribunt nonnulli, id est simul, et *cera*, *q. d.* Simul cum cera, ita dictum ab his qui fructum alvearum cum socio dividunt; hi enim mel simul eum cura dividunt : quod si mel solum sine cera dent, socium fraudant, nec agunt sincere, id est integre.

Secundo, sincerum idem est quod incorruptum, immaculatum; sic Horatius, lib. I, cap. II :

Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis acescit.

Sincerum, id est incorruptum; et Cicero pro *Quinto* : « Nihil est tam sanctum atque sincerum in civitate. » Unde nonnulli *sincerum* derivant a carie, *q. d.* Sine carie, id est corruptione.

Tertio et optime : Sincerus, inquit Donatus, est purus, sine furo et simplex, ut mel sincerum, id est sine cera. Sic vinum sincerum vocatur merum, non mixtum; frumentum sincerum vocatur purum, carens leguminibus et paleis; oleum sincerum et purum, carens aqua et fœcibus. Et hoc significat græcum *ἀσύνθετος*, id est sincerus, verus, non fictus, perspicuus, purus, manifestus, quasi ad *ἀσύνθετος*; id est, ad solis splendorem examinatus, et iudicatus.

Talis esse debet Christianorum mens, et talis fuit primorum ævo S. Petri, ita scilicet pura et sincera, ut auderet comparere et examinari a Deo solis justitie. Nihil enim *βότρυ*, nihil fucatum, nihil simulatum, nihil vitiosum corde occultabat, sed aperta omnia, candida, fidelia, casta, virgosa exhibebat : quod sapiebat corde, hoc ore proferebat. Sincerus et « simplex, » ait S. Gregorius, X *Moral.*, cap. XVII, vel juxta aliam editionem, XXIX, mentem semper ad patientiam preparat, et erectus pro justitia de perceptis contumellis exultat, afflictus eide corde compatitur, de honorum prosperitatibus quasi de propriis lætatur, sacri verbi pabula in mente sollicitus ruminat, et inquisitis quilibet eloqui dupliciter, ignorat. » Idem sinceritatis exemplum dat Isaac patriarcha : « Morum, ait hom. 13 in *Ezech.*, simplicitas placet? Isaac ad mentem venit, quem in omnipo-

tantis Dei oculis vita sue tranquillitas ornavit? » Et S. Ambrosius, lib. *De Joseph*, cap. 1, docet nos discere « in Abraham impigram fidei devotionem; in Isaac, sinceram mentis puritatem; in Jacob, singularem animi laborumque patientiam : Joseph vero propositum esse tanquam speculum castitatis. » Idem S. Ambrosius, lib. X, in cap. XXIII *Luce*, docet sinceritatem verditam ab Adamo, restitutam esse per Christum, ideoque Christum in cruce bibisse acetum, ut vitium corrupte nature de corpore aboleretur humano. « Nos ergo, inquit, vitia nostra per incuriam mentis corporisque concreta transfundamus in Christum per penitentiam, ut ab illo nobis vini sanguinisque cœlestis incorrupta sinceritas refundatur. »

S. Bernardus, serm. 3 *De Circumcis.* : « Primo omnium, ait, Christus appareat puer cum virgine matre, ut simplicitatem et verccundiam ante omnia querendam nobis doceat esse. Nam per pueris simplicitas naturalis, et cognata virginibus verecundia est. Omnibus ergo nobis in conversionis nostre initio nulla magis virtus necessaria est, quam simplicitas humilis et gravitas verccunda. » Idem ad sororem, *De Modo bene vivendi*, cap. IX : « Sit in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas. Nihil dedecoris, nihil lascivie, nihil petulantie, nihil insolentie, nihil levitatis in incessu tuo appareat. Animus enim in gestu corporis apparet, gestus signum est mentis. » Idem, epist. 34 ad *Holandum Cardin.* : « Pro te faciat columbina simplicitas, et adversus maligni et antiqui serpentis astutias militet prudentia serpentina. »

Ita Paulus gloriatur in sinceritate, eamque vocat gloriam conscientie, II *Corinth.* 1, 12 : « Gloria nostra, inquit, hæc est testimonium conscientie nostre, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo. » Et ad eandem exhortans Corinthios omnesque fideles *epist.* I, cap. V, vers. 7 : « Pascha nostrum, inquit, immolatus est Christus. Itaque eulemum non in fermento veteri, neque in fermento malitie et nequitie, sed in azymis sinceritatis et veritatis. » Panis enim azymus est purus et sincerus; fermentatus vero est impurus et mixtus.

2. UT MEMORES SITIS EORUM QUÆ PRÆDIXIT VERBORUM A SANCTIS PROPHETIS, — *q. d.* Ut memores sitis verborum, quæ prædixit in oraculis Prophetarum. Unde græca clare habent : *ἀποφθίοντες τῶν ἐπαγγελῶν προφητῶν τῶν τῶν ἁγίων προφητῶν*, id est, ut memores sitis verborum prædicatorum a sanctis Prophetis. Ita Oecumenius, Pagninus, Valabius et alii. Noster interpretor « τῶν ἐπαγγελῶν », id est prædicatorum, sagaciter retulit, tam ad S. Petrum, quam ad Prophetas, quia vidit S. Petrum reficere fidei fidelibus oracula Prophetarum, non omnia (illa enim plurima et multis incognita sunt, nec hæc pertinent), sed ea duntaxat quæ spectant Christum et Christianam fidem, ac legem quam a Prophetis prænuuntiam fuisse dixit cap. 1, vers. 19;

fidem enim Christi ex oraculis Prophetarum confirmare intendit. Unde Dionysius Carthusianus et alii legunt : « Ut memores sitis verborum Prophetarum et Apostolorum sanctorum, *q. d.* Verba Apostolorum succinunt et concinunt verbis Prophetarum. Quod enim Apostoli prædicarunt factum per Christum, hoc Prophete futurum per eundem prædixerunt. Hoc est quod ait Paulus, nos superædificatos esse super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, *Ephes.* II, 20.

ET APOSTOLORUM VESTRORUM, PRÆCEPTORUM DOMINI ET SALVATORIS, — quia præcepta Apostolorum sunt præcepta Christi Salvatoris, *q. d.* Ut memores sitis præceptorum Christi Domini et Salvatoris, quæ ejus jussu vobis promulgarunt Apostoli vestri; illi enim non sua, sed Christi præcepta vobis tradiderunt. Sic ait S. Paulus : « Scitis quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum, » I *Thess.* IV, 2. Unde infer vers. 8 : « Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum; » et I *Cor.* XIV, 37 : « Si quis, ait, videtur Propheta esse aut spiritualis, cognoscat quod scribo vobis, quia Domini sunt mandata. »

Alii per hyperbaton « Domini Salvatoris » referunt non ad præceptorum, sed ad Apostolorum, *q. d.* Memores estote præceptorum Apostolorum, quia illi sunt Apostoli Domini Salvatoris. Ita S. Judas, vers. 17 : « Memores, ait, estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi. » His nonnulli favent nonnulla Græca, quæ pro *ἐπισημαίνω*, id est *vestrorum*, ut legunt Complut., Regii et Latini Vulgatus, legunt *ἐπισημαίνω*, id est *nostrorum*, *q. d.* Apostolorum qui sumus nos. Unde Valabius totum hunc locum sic vertit, « Ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt a sanctis Prophetis, et mandati nostri qui sumus Apostoli Domini et Salvatoris. »

3. HOC PRIMUM SCIENTES, — *q. d.* Ante omnia hoc velit maximi momenti scitote et advertite, quasi ab eo pendeat æterna salus, vel damnatio vestra : quæ significat fideles, si salvi esse velint, summe cavere debere seductores et hæreticos : hi enim suos assecas secum abducunt in gehennam.

VENIENT IN NOVISSIMIS DIEBUS, — sub finem mundi, tempore Antichristi, inquit S. Augustinus, lib. XX *De Civit.*, XVII, et alii. Hoc verum, sed arcantius : S. Petrus enim monet fideles tum viventes et deinceps victuros, ut caveant hosce seductores. Unde nota *ἐπισημαίνω*, id est *novissima tempora*, in Scripturis vocari *ἐπισημαίνω*, id est *posteriora*; utraque enim significat hebr. אחרית *acharit* : quo modo Prophete solent vocare Messie tempus novissimum, id est posterius, ac sequens legem tum nature, tum Mosis. Ita illud vocat Isaias, cap. II, vers. 1; Micheas, IV, 1; Joel, II, 28, et S. Joannes, *epist.* I, cap. II, 18. Significat ergo S. Petrus omnibus futuris temporibus, et maxime sub finem mundi, venturos varios seductores, omnesque studioso esse cavendos. Idem monuit S. Paulus, I *Timoth.* II, 1, et *Actor.* XX, 29. Vide ibi dicta.

Notat præcipue Gnosticos, qui illo ævo docebant libere vacandum cupidini et libidini, et fideles invidiosos diem iudicii irridebant, quasi qui inani umbra et terribulamento rei falsæ, sibi adimerent usum et fructum jucundæ et voluptuariae vite.

IN DECEPTIONE ILLUSORES. — S. Augustinus, lib. XX *De Civit.*, XVII, legit, *illusione illudentes*; S. Hieronymus, lib. I *Contra Jovin.*, *illusores seductores*. Tales erant Gnostici, qui irridebant omnia divina et humana, ac præsertim metum numinis, iudicii et vindictæ divinæ : hunc enim adimentes hominibus persuadebant eis impune vacare Veneri et ventri. Atque hæc erat, et etiamnum est hæreticorum doctrina, seductio et deceptio. Idem faciunt moderni Gnostici, qui, cum sint sine Deo (ipote athei), solos se sapere putant, atque sapientes indignant.

JUXTA PROPRIAS CONcupiscentias AMBULANTES, — indulgentes gula, libidini cœterisque concupiscentiis, idque assidue et continue : « enim ambulantes » significat continuationem, consuetudinem, propositum et statum vite voluptuarie.

4. DICENTES (irisorie, ut illi eorum prodromi apud Jeremiam dicentem, cap. XVII, vers. 15 : « Ecce ipsi dicunt ad me : Ubi est verbum Domini? venit. ») UBI EST PROMISSIO ET ADVENTUS EJUS. — Græce jam legitur *ὅτι ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ*, id est, ubi est *promissio presentia* (vel *adventus*) ipsius, ut legit S. Augustinus, lib. XX *De Civit.*, XVII. Ipsius, intellige Christi, qui, ut omnibus fidelibus constat, promisit se rursus venturum in terram, ut sua presentia visitet et iudicet mundum, honos glorificando in cœlis, malos damnando ad tartara. Hebræi enim suppositum sæpe subiciunt, et illud quasi vulgatum et notum cuique subaudiendum relinquunt. Sensus est, *q. d.* Veniet seductores, qui, ut concupiscentias suas sine remorsu et metu numinis vindicibus impudenter instar brutorum explent, negabunt Christum reditum ad iudicium, penasque exacturum de iis qui concupiscentiis indulserint.

Tales fuere primo, Sadducei negantes carnis resurrectionem omnemque spiritum, ac consequenter animæ immortalitatem, gehennam et vitam æternam, *Actor.* cap. XXIII, 8. Secundo, idem docuerunt Dositheani, orti a Dositheo Judeo, tempore Neronis et S. Petri sub ævum Domini 52, teste Hegesippo et S. Hieronymo *Contra Lucifer.* Tertio, Hymenæus et Philetus dulces resurrectionem jam esse factam, quos S. Paulus tradidit Satanae, II *Timoth.* II, *Quar.*, 1, 2. Quosci negantes iudicium, teste Philastrio, fori in parens fuit vel Basilides, ut vult S. Hieronymus *De Viris illust.*; vel Nicolaus, unus e septem primis Diaconis, ut vult S. Augustinus, lib. *De Hæresibus*, vel potius Carpocrates, ut vult S. Irenæus, lib. I, cap. XXV, qui illo ævo vixit, et auctorem pene videre potuit. Quinto, Floriani, dicentes resurrectionem non esse

aliam, quam filiorum procreationem; in hac enim pater quasi resurgit et perdurat in filio: quorum auctor fuit Florinus sub Commodo Imperatore et Sotere Pontifice, sub annum Christi 182, teste Eusebio, lib. V *Histor.*, cap. xv. *Scato*, futurum iudicium et carnis resurrectionem negabant Symmachiani sub annum Domini 273. *Septimo*, Proclianite, qui et Proclianite et Hermotite a Philastrio nominantur, orique sunt tempore Valentis Imperatoris et Damasi Pontificis sub annum Domini 382. *Octavo*, Albanenses anno Domini 796. *Nono*, sub annum Domini 1001, cum multi diem finis mundi prædixissent, eorumque prædictio deprehensa esset falsa, nata est hæresis diecentium mundum esse incorruptibilem, quæ se hoc S. Petri loco tueri conabatur, uti ex Abbone, abbate Floriacensi, refert Baronius anno jam dicto. *Decimo*, nostro ævo, iudicium futurum negarunt Davidgeorgiani anno Christi 1836. Rursus Libertini, ut quasi equi effrenes concupiscentiis adhæriant et indulgeant, negant iudicium, resurrectionem omnæque numen. Idem faciunt multi alii, pluresque faciunt in fine mundi, ac in primis ipse Antichristus, qui erit atheus et luxuriosissimus, atque atheismum et epicurismum publice docebit; volent enim ipse solus coli ut Deus, uti docet Daniel, cap. xi, vers. 37, et Paulus, II *Thessalon.* II, 4.

EX QUO ENIM PATRES (scilicet primi et præsei, a quibus genus hominum proserminatam est) DORMIERUNT (mortui s. n.), OMNIA SIC PERSEVERANT AB INITIO CREATURE. — Græce *κτισται*, id est *creationis*. Unde Tigurina vertit, *omnia sic permanent sicut ab initio creationis erant, q. d.* Omnia sic permanent, sicut ab initio condita et creata sunt.

Ex mundi diuturnitate et rerum omnium constantia colligitur ejus æternitatem, quod scilicet talis semper perdurat, ut de ejus occasu et secundo Christi adventu nemo debeat esse sollicitus. Sic Aristoteles, lib. I *De Cælo*, cælum esse incorruptibile colligit ex eo, quod nulla unquam in eo visa sit mutatio. Sed paralogizant et errant, tum quia crebre, imo perpetue, sunt in mundo rerum vicissitudines, motus, generationes, corruptiones, alterationes, etc., uti subdit S. Petrus; tum quia numen, id est Deus gubernator, iudex et vindex, maxime demonstratur ex mundi hujus inconstanti constantia, et constanti inconstantia. Quis enim res tam inconstantes, imo inter se pugnantes et contrarias, uti sunt ignis et aqua, calor et frigus, Auster et Aquilo, humor et siccitas, grandis et pluvia, sterilitas et fecunditas, fruges et fructus tam varii et contrarii, etc., facit eos adeo esse constantes, ut tam constantem stas temporibus per tot anorum millia nascentur et proveniant, nisi unum idemque constans Numen? Vide Theodoretum decem libris *De Providentia*, et nostrum Lessium *De Numine*. Tum denique, quia creature sicut a Deo creatæ initium acceperunt, ita et ab eodem finem præstitutum accipiunt. Qui

enim ea facit oriri, idem faciet ea occidere: in ipsa enim manu et arbitrio uti est rerum ortus, ita est et occasus, uti clamant omnes Prophetæ totaque Scriptura. Id adeo verum est et evidens, ut Cicero, lib. II *De Natura deorum*, ex Aristotele id ostendat esse luce clarius; sic enim ait: «Præclare Aristoteles: Si essent, inquit, qui sub terra semper habitavissent bonis et illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis atque picturis, instructaque rebus iis omnibus quibus abundant ii qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram, accepissent autem fama et auditione esse quoddam numen, et vitæ Deorum; deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca que nos incolimus, atque exire potuissent: cum repente terram et maria cœlumque viderent, nubium magnitudinem, ventorumque vim cognovissent; aspexissentque solem ejusque tum magnitudinem pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quod is diem efficeret toto cœlo luce diffusa; cum autem terras nox occupasset, tum cœlum totum cernerent astris distinctum et ornatum, lunæque luminum varietatem, tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus et occasus, atque in omni æternitate ratos immutabilesque cursus: hæc cum viderent, profecto et esse Deos, et hæc tanta opera Deorum esse arbitrantur.» Et inferius: «Quis enim hunc hominem dixerit, qui, cum tam certos cœli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa et apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eoque casu fieri dicat, que quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus? An cum machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut sphaeram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus quin illa opera sint rationis; cum autem impetum cœli admirabili cum celeritate moveri vertique videamus, constantissime conficiendem vicissitudines anniversarias, cum summa salute et conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam divinaque ratione?» Deinde discurrendo per singula elementa, astra, solem, lunam, herbas, flores, bestias, ac membra hominis, ostendit omnia et singula non nisi a divina mente tam affabre esse composita, ac ab eadem conservari, regi et dirigi, ut omnia tacita voce clamant esse Numen, esse Deum iudicem et vindicem malorum æque ac bonorum.

S. LATET ENIM EOS HOC VOLENTES. — *q. d.* Volentes et ultro hoc nesciunt, quia scire nolunt. Hæc est ignorantia affectata propria illorum, seductorum et hæreticorum. Probat omnia non sic perseverare uti fuerunt ab initio creature, ut dicebant illusores et Gnostici, ex eo quod Deus tempore Noe totum mundum ob scelera perdidit diluvio, ac simili modo eum perditurus sit per ignem, eoque illi finem cum merita poena cuique allaturus. Ita Æcumenius: «Sicut, ait, cœlo et

terra ex aqua constitutis diluvium inopinato supervenit, ita et nunc statutum est ut per ignem fiat universi corruptio, cum quo impii peribunt.»

QUOD CÆLI ERANT PRIUS, ET TERRA, DE AQUA ET PER AQUAM CONSISTENS VERBO DEI. — Est syllepsis: ÷ enim *consistens* non tantum terram, sed et cœlos respicit, et in se quasi concipit; proxime tamen refertur ad terram, ideoque dicitur *consistens* in singulari; sed tamen ad cœlos quoque per syllepsin hebraicam (hebræi enim adjectivum concordant cum substantivo proximiori, licet ad remotius quoque referatur: vide Bellarminum in *Syntaxi hebraica*) extenditur, ut *consistens* idem sit quod *consistentes*, ut legit Clarius, Catharinus, Salmeron et Cajetanus. Imo S. Augustinus, XX *De Civit.*, cap. xviii, sic legit: «Cæli erant olim et terra de aqua et per aquam constituta;» ac Beda et Æcumenius hic, et Rupertus, lib. I in *Gen.*, cap. I, sic legunt: «Cæli erant olim de aqua et per aquam constituti.» Ex qua lectione liquet cœlos formatos esse ex aqua, ideoque hebraice vocari *scannaim*, id est, *vbi aqua*, uti ostendi *Genes.* I, 2 et 6, et asserit Æcumenius hic: unde aqua ita dicta est, quasi *a qua omnia*. Hinc Thales Milesius dixit aquam esse rerum omnium principium. Sensus est, *q. d.* Latet eos quod cœli et terra consistant Dei verbo, ac proinde quod eodem Dei verbo occidere et aboleri possint. Sicut enim Deus dicendo: «Fiat lux» cœli, sol, etc., creavit factique ut essent et consistent: ita pariter dicendo. Non sint amplius, vel desinant esse, illico illa non erunt et esse desinent; imo si Deus duntaxat suum verbum manumque subducat, ita ut amplius non dicat: «Fiat lux» cœli, sol, etc., hoc ipso omnia esse desinent. Res enim omnes ita a Deo ab initio creatæ sunt, ut continuo ab eo conservari, suumque esse accipere, ac velut continuo creari debeant: pendunt enim a Deo, uti radii pendunt a sole. Quare conservatio rerum in Deo non est aliud, quam continuatio creationis, sive continua rerum creatio. Porro cœlos et terram proprie accipe, non autem materiam primam, uti videtur velle S. Augustinus, lib. I *De Gen. contra Manich.*, cap. vii; nec enim materia prima creata est informis, sed cum forma cœlorum et terre. Rursus cœli non solum aerem, ut vult Beda et alii, sed et veros cœlos significant.

TERRA DE AQUA ET PER AQUAM CONSISTENS. — Queritur quomodo hoc sit verum? Respondet primo, Æcumenius: «Duo, inquit, sunt elementa (per que Deus perdidit et perdet impios cum mundo) que universi machinam maxime continent, et coherentem conservant, aqua et ignis, ex quibus relinqua duo etiam existunt. Nam aer ex aquarum exhalatione, terra ex aerum concretionem consistit.» Verum terra initio mundi per se creata est, non ex aqua, ut patet *Genes.* I, 1.

Quare secundo, melius idem Æcumenius: terra,

ait, dicitur ex aqua et per aquam consistere, «quia aqua continet terram velut gluten quoddam quod ipsi adest, quod nisi ipsi contingeret, necesse esset illam dissolvi et ferri in aerem.» Aqua ergo terram quasi gluten compingit et conglutinat, ut una ejus pars alteri velut compacta cohereat. Ita Philo, lib. *De Mundi opificio*, qui ait aquam misceri terræ, tum ut eam conglutinet, tum ut eam fertilem et animantium usui aptam reddat. Unde nonnulli hæc referunt ad fontes et flumina, quibus quasi venis terra irrigatur, ne redigatur in pulverem. Tertio, alii aiunt terram esse de aqua, quia ab aqua ita dirempta est, ut separatam ab ea globum efficiat. Verum hoc doctiores Mathematici ex eclipsibus aliisque experimentis confutant, probante ex aqua et terra unum globum conitari, ut unum sit totius mundi centrum. Vide nostrum Clavium in *Sphaera*. Quarto et genuine, terra de aqua, græce *ἡ ὕδατος*, id est *ex aqua*, consistit, quia scilicet primo die mundi terra tota operiebatur aquis, ita ut non apparet et nusquam esse videretur: tertio vero die mundi Deus aquas a terra separavit, et in unum locum congregavit, *Genes.* I, 2 et 9; tunc ergo terra ex aqua quasi emanans et emergens apparuit, seque esse et existere propalam demonstravit. Neque aliud vult Scriptura, *Psal.* xxiii, 2, cum ait, quod Deus «super maria fundavit eam», scilicet terram. Sensus enim est, *q. d.* Deus fecit terram eminere et apparere ex aquis et mari. Rursus de aqua, quia Deus fecit ut terra quoad littora aliquatenus altior esset extremitatibus maris vicini, ut ex his, quasi celsior, exstare et caput attollere videretur.

Dices: Quomodo S. Petrus ait terram non tantum ex aqua, sed et «per aquam» consistere? Respondeo, «per aquam,» id est, in aqua media, aut inter aquas medias jam segregatas, et varias partes terræ undequaque ambientes, terra ipsa consistit, quod Galli dicunt, in *Fenu*, *parmi Fenu*; ÷ ergo *per aquam* explicat illud *de aqua*, et eum eo pene unum idemque est. Nam ÷ *de aqua* significat terram ex aqua exstare et eminerere: ÷ *per aquam*, significat eam non ita eminere ut sit ab aqua separata, sed potius aquam ei esse immixtam, inspersam et insertam, sicut homini pituita et sanguis per venas immixtus et insertus est. Secundo, «per aquam,» quia terra per se arida et diffuens, per aquam quasi viscum et gluten conglutinat et compaginatur, ut in unum globum eum ea coalescat, uti paulo ante dixi. Licet enim terra elementorum et corporum sit infima, tamen Deus ita digessi aquas, ut terra iis circumposita et imposita videatur. Oceano enim circumsepta, et tot fluminibus passim saturatibus irrigua, per aquas quasi constringi, humectari, coalescere, fecundari et vivificari videtur. Memini aquarum S. Petrus, propter diluvium ex aquis natum, de quo sermonem subdit. Denique noster Lessius, *De Attrib. divin.*,

lib. XIII, cap. xx, *de aqua* refert ad caelos, *de vero per aquam* ad terram, explicatque de divisione aquarum superarum ab inferis, *Genes. 1, 6, q. d.* « Caeli constituti sunt ex aquis, » quia Deus initio mundi constituit fecitque firmamentum (puta caelum), quod medium consisteret, divideretque aquas supra ab inferis, itaque ex utrisque exstaret, et ab utrisque separatim consisteret. « Terra vero constituta fuit per aquam, » quando aquas quae erant *super* firmamento, congregavit in unum locum, et per medicum aquarum apparuit arida. Similis tractatio hebraica est *Psal. LXVII, 9, et Psal. CXII, vers. 5 et 6, et alibi.* Eadem est huic loco apposta, ac significat caelos ex aquis non tantum exstare, sed et esse factos, uti explicat S. Clemens, lib. I *Recogn.*, qui asserit id se accepisse ex ore S. Petri. Quare haec expositio videtur plane esse ex mente S. Petri, ac genuina, ut *de aqua* referendo ad caelos, *de vero per aquam* referendo ad terram, sic exponat, *q. d.* Caeli primitus ex aqua a Deo creati verbo Dei consistunt, terra vero per aquam et immixtam eodem Dei verbo firma consistit. *Sic Cant. 1, 5, cum dicit sponsa: « Nigra sum, sed formosa, sicut tabernaacula Cedar, sicut pelles Salomonis; »* ita haec per trajectionem respective combinanda et explicanda sunt, *q. d.* « Nigra sum sicut tabernaacula Cedar, sed formosa sicut pelles Salomonis. »

CONSISTENS DEI VERBO — dicens: « Fiat lux; fiant luminaria, » etc., *Gen. 1, 3.* Hoc est quod ait Psaltes: « Verbo Domini caeli firmati sunt, et spiritu oris eius ornati virtus eorum, » *Psal. XXXII, 6.*
6. PER QUE — caelos et terram, dantes aquas diluvii, quae antiquas suas sedes repeterent (occupando scilicet et operiendo rursum totam terram), quibus Domini imperio cessarent, *Gen. 1, 9:* repeterent eas, inquam, novo miraculo, ad ulciscendum impiorum terrigenarum scelera (1). Respondet enim illisurorum objectioni, dicentium, *vers. 4,* omnia perseverare sic sicut initio creata sunt, ac proinde nullum esse, vel fore scelorum iudicem et vindicem. Hoc confutat, dicens fuisse Deum impiorum vindicem, cum omnes aquas diluvii moris et perdidit: sed hoc, inquit, laet eos, quia id nesciunt, vel scire nolunt.

AQUA INUNDATUS PERIIT. — Pro *inundatus* Thomas Anglicus per paragramma legit *mandatus:* hoc verum, sed mendosum.

7. COELI AUTEM QUI NUNC SUNT, ET TERRA, EODEM VERBO REPOSITI SUNT, IGNI RESERVATI. — Est antithesis explens vim argumenti: opponit enim terram et caelos qui erant prius, graece *εραστα*, id est, praeis, olivatis, antiquis, terram et caelos qui nunc sunt, puta modernos; quod sicut illi, peccante mundo, perierunt communi diluvio aqua-

(1) Alii Graecum *δὲ ἄνω* vertant, non per *quae* (nam sequitur *aqua*), sed *proinde*, quasi *de*. Sensus tamen idem est si *δὲ ἄνω* vertas per *quos*, scilicet caelos, et quibus diluvii aquae in terram esse sunt.

rum, ita hi peribunt diluvio ignis in conflagratione mundi, ulciscente Deo hominum scelera per ignem, sicut olim ea ultus fuit per aquam; ac proinde expectandum esse singulis, ac metuendum hoc ejus iudicium et vindictae supplicium. Porro caeli qui prius erant, perierunt diluvio, non toti, sed quoad partem inam et citissimam terram, puta quoad aera tam infimam quam mediae regionis. Aqua enim diluvii excessit omnes montes (ac proinde et mediam aeris regionem) quindecim cubitis, *Genes. VII, 20.*

Engubinus tamen et Oleaster, quos citavi *Genes. VII, 14*, atque alii, caelos hic totos et universim tam pro caelis proprie dictis, quam pro aere accipiunt: sic enim accipiuntur in sequentibus. Ili enim auctores censent, tempore Noe aquas quae supra caelos et supra firmamentum sunt, depluisse, ut terrae inducerent diluvium: ad hoc enim tam amplum, utpote montes omnes transcendens ad quindecim cubitos, nec aer, nec centum maria sufficissent. Ergo aquis, quae supra caelos vastissimas Deus in hunc finem reposuerat, fuit opus. Et hoc videtur hic exigere plena et perfecta antithesis S. Petri, *q. d.* Caeli priores, puta qui erant ante diluvium, eo fissi et obruti quasi perierunt; quia aquae quae supra caelos sunt, depluentes ad diluvium, eos fiderunt, obruerunt et immutaverunt: simili modo caeli post diluvium a Deo restaurati qui nunc exstant, in fine mundi igne conflagrationis ardebunt, solventur et peribunt; ac novi caeli et nova terra a Deo formabuntur, quae cum Beatis gloriosa perennent in aeternum. Nam discrete, *vers. 12*, caelos ab elementis distinguit, dicens: « Caeli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent. » Si caeli posteriores igne tabescent, ergo pariter priores, quia qui erant ante diluvium, aquis ejusdem quasi contabuerunt. Ita ipsi: de quo dixi *Genes. VII, 11.*

EODEM VERBO (scilicet eodem Dei imperio et jussu quo olim aquis diluvii obruti sunt) REPOSITI SUNT, — *επιστηρομενοι* *αὐτοῖς*, id est, quasi in thesaurum divinae providentiae, iustitiae et vindictae reconditi sunt, scilicet igni reservati, ut sequitur. Male ergo Hugo et Dionysius *de repositis* sunt interpretantur « iterum positi sunt, et in pristinum statum restituti. » Sicut ergo peccator thesaurizat sibi culpam, ita Deus thesaurizat ei poenam. Habet enim in thesauris suae omnipotentiae et providentiae infinita suppliciorum genera, quibus culpas hominum pro meritis plecat et puniat. Unde S. Paulus ait quod peccator « thesaurizat sibi iram in die irae et revelationis justitiae Dei, » *Rom. II, 4* et seq. Et Jacobus, cap. v, vers. 3: « Thesaurizastis, ait, vobis iram in novissimis diebus. »

IGNI RESERVATI. — De quo Psaltes, *Psal. LXXI, vers. 9:* « Ignis ante ipsum praecedet. » Et Paulus, *II Thes. 1, 8:* « In revelatione Domini Iesu de caelo, cum angelis virtutis ejus in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt eum. » Quia

et Sibylla, lib. II *Oracul.* Je hoc igne conflagrationis ita canit:

Tunc ardens flavus caelo manabit ab alto
Igneus, atque locos consumet funditus omnes,
Terramque, Oceanum ingentem, et caerulea ponti
Stagna, lacus, fluxus, fontes, Bilemque severum;
Celestemque polus, et ali quoque lumina in unum
Astra fluent, forma caelesta prorsus eorum:
Fluxa cadent etenim de caelo caecata revulsa.

Et in eandem sententiam Ovidius haec scribit:

Esse quoque in factis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, quo rectaque regia caeli
Ardeat, et mundi moles operosa labore.

Hinc discere quanta sit gravitas scelerum, quantaeque eorum erit poena et vindicta: ob illa enim totus hic mundus conflagrabit, sicut olim ob eadem conflagravit Sodoma totaque Pentapolis.

IN DIEM JUDICII ET PERDITIONIS IMPIORUM HOMINUM. — Quaes *primo*, an ignis hic praecedat iudicium, an vero sequatur? S. Augustinus, *XX De Civit. XVI et XXXVIII*, censet securum. Accedunt Prosper, Anselmus et alii, quos citat et sequitur Suarez, *III part. tom. II, disp. LVII, sect. 1*, qui censent conflagrationem mundi futuram post iudicium ad hoc, ut per illam plane expietur mundus ab omnibus omnino sceleribus, etiam maledictis et blasphemis a reprobis in iudicio committendis. Verum communior sententia Doctorum est, hunc ignem praecedentem Christum iudicem ejusque iudicium. Rationes sunt: *Primo*, quia id clare dici videtur, *Psal. XC, 3:* « Ignis ante ipsum praecedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini, a facie Domini omnis terra. Annuntiaverunt caeli iustitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus. » Quibus verbis plane significatur, quod ignis hic praecedet, omniaque exuret, deinde sequetur Christus iudex ac peraget iudicium. *Secundo*, quia homines qui in fine mundi vivi reperientur, hoc igne examinabuntur, ut a levibus culpis purgabuntur, juxta illud *I Corinth. cap. III, 13:* « Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit; et: Salvus erit, sic tamen quasi per ignem; » ibi enim loqui Apostolum de die iudicii (hunc enim vocat diem Domini) et igne conflagrationis mundi, ibidem ostendi. Homines autem purgabuntur non post resurrectionem et iudicium (sicut id de nonnullis censetur Caesaris Arelatensis, hom. 4 in illud *I Corinth. III, 13:* « Salvus erit, sic tamen per ignem »), sed ante, ut plane purgati possint cum aliis rapi obviam Christo in aera, statimque a Christo beari, glorificari, et cum illo in caelum conscendere. *Tertio*, quia decet Christum gloriosum non descendere in orbem, nisi jam per ignem purgatum et expiatum; *quarto*, quia hic ignis quasi licet assistet Christo iudici, ut reprobos percellat et puniat, utque prolata a Christo in eos damnationis sententia, illico eos abripiat, secumque convolvat in tartara. Hoc enim significat hic S. Pe-

trus, cum ait hunc ignem *reservet* in diem iudicii et perditionis impiorum, et Ecclesia dum canit in Officio defunctorum: « Libera me, Domine, de morte eterna in die illa tremenda, quando caeli movendi sunt et terra, dum veneris iudicare saeculum per ignem. » Et Tertullianus, vel potius Novatianus, lib. *De Trinit.*, cap. VII: « Ad igneum, inquit, iudicii diem mundus iste festinat, » quibus verbis ad haec S. Petri alludit. Et S. Augustinus, lib. *L Homi.*, hom. 16, ubi ex S. Paulo docet uniuscujusque opus igne probandum.

Hic ergo videtur futurus ordo et series conflagrationis et consumptionis mundi. *Primo*, Deus per angelos excitabit ignem, quod conflagrabit mundus: eodem occidentur omnes homines, sed cruciabuntur et purgabuntur ii duntaxat, qui culpas habent et purgatione indigent, quisque magis vel minus pro meritis ejusque; *secundo*, Archangelo tuba insonante: « Surgite, mortui, venite ad iudicium, » omnes e morte et cinere resurgent, et ab angelis rapientur in vallem Josaphat, ut ibi a Christo iudicentur; *tertio*, iudicium omnium et singulorum peraget Christus, moxque ignis sic reprobos ab eo iudicatos et damnatos secum rapiet in tartara. Quocirca videtur ignis hic fore similis et ejusdem naturae cum igne gehennae: illi enim associabuntur, in eamque desinet. Atque haec ratio tunc ignis hic expiabit mundum a maledictis et blasphemis reproborum commissis in die iudicii, quia ipsos abripiat in tartara, ut non sit opus alia expiatione aut combustione mundi. Hinc de eo canit Sibylla Erythraea:

Decidet et caelo ignisque et sulphuris amnis;

ut sit similis igni inferni, qui est sulphureus, ut patet *Isaiae XXX, 33; Apoc. XX, 9*, et alibi.

Quaes *secundo*, quos effectus operabitur hic ignis? Respondeo *primo*, serviet Christo ut ejus majestatem tum divinam, tum regalem et iudiciariam in ejus humanitate representet et condecoret. Ignis enim est index divinitatis: unde passim in Scriptura Deus apparuit et representatus fuit per ignem, ut ostendi *Exodi III, 2, et XIX, 18.* Rursum regibus praeferebatur ignis, quasi symbolum potentiae et vindictae, uti dixi *Jerem. I, 13.* Ignis ergo hic praevius ostendet, et quasi mata voce clamabit Christum esse Deum, et quia hominem esse Regem et iudicem universorum.

Secundo, ignis hic dissolvat omnia corpora mixta in elementa: cum enim illa ad usum temporalis vite hominum condita sint, cessante illa vita nulli erunt usui, ac proinde resolvenda sunt in sua principia, ex quibus sunt compacta, et suis elementis restituenda. Ita noster Lessius, lib. *XIII De Divin. attrib.*, cap. XX, qui idipsum de omnibus omnino mixtis affirmat: licet nonnulli id negent censeantque quaedam reservanda, ac nominatim paradisum terrestrem in usum parvulorum qui defuncti sunt sine baptismo in peccato originali; hos enim censent victuros in hoc mu-

do per totam aeternitatem : de quo plura vers. 10 et 13. Verum omnia exurenda esse disertis verbis asserit S. Petrus in fine vers. 10.

Tertio, ignis hic purgabit justos tunc viventes qui aliquod culpe, vel pena laudum et expiandum habebunt, uti docet S. Paulus I Cor. III, 13; justos vero plene purgatos vel non attinget, vel potius attinget purgans, sed non affliget, nisi quantum mors naturalis naturaliter morientem affligere solet : igne enim hoc morientur omnes etiam justi, nisi dicas Deum justos non igne, sed alia facilliore morte affecturum. Certe igne omnes mortuos docet S. Bonaventura in IV, *dist.* 47, *Quest.* ult., et insinuat S. Augustinus, *homil.* 16, inter 80 : « Illi, ait, qui temporalibus penis digna gesserunt (de quibus Apostolus dicit, Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem), per fluvium igneum, de quo Propheticus sermo memorat (et fluvius igneus crecabat ante eum) : per fluvium, inquam, igneum, et vada ferventibus globis horrenda transibunt : quanta fuerit peccati materia, tanta erit et transeundi mora ; quantum exegerit culpa, tantum sibi ex homine vindicabit quaedam flammæ rationalis disciplina ; et quantum stulta iniquitas suggesserit, tantum sapiens pena deserviet. » Ubi notandum, ait Lessius loco jam citato, hunc ignem quasi ratione præditum, singulis cruciatuum plus vel minus, pro culpæ vel reatus quantitate ; quia ager ut instrumentum divinæ justitiæ, manu potentis illius applicitum, ut etiam docet S. Thomas in IV, *distinct.* 47, versus finem, ubi dicit omnes quidem tam bonos, quam malos hoc igne perimendos, et in cinerem vertendos, sed bonos in quibus nihil purgandum, nullum dolorem sensorios ; malos graviter cruciandos ; bonos vero in quibus aliquod purgandum, sensorios cruciatum ex illo igne plus, vel minus pro merito diversitate. Idem modus servatur in igne Purgatorii : sævit enim ignis ille in eos qui purgantur, pro delictorum gravitate et reatus magnitudine.

Quartus effectus erit mundi expiatio ; est enim hic mundus veluti templum divinitatis, quod Deus ad suum cultum et honorem condidit et sanctificavit. Hoc templum per infinita hominum et demonum peccata, per spurcitas carnales et spirituales multis sæculis fuit inquinatum : unde priusquam renovetur ad statum gloriæ, expiandum erit, quæ expiatio sicut olim facta est per aquam, ita nunc fiet per ignem, qui aptissimus est ad hunc effectum.

Mystice, ignis hic representabit igneum, id est, sincerum, clarum, exactum, acre et effluax fore hoc Christi iudicium, juxta illud *Daniel.* VII, 10 : « Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus ; » et *Apoc.* I, 14 : « Oculi ejus tanquam flamma ignis, et pedes ejus similes aurichalco, » etc. ; et : « De ore ejus gladius utraque parte acutus exibit ; » et : « Facies ejus sicut sol lucet in virtute sua. »

Ex hoc igne, ejusque fide et doctrina, Gentiles Christianis factionis et seditiosis crimem obiciebant, quod scilicet toti orbi minarentur incendium, eique ruinam molirentur, inquit Minutius in *Octavio* ; quia et Martinus Polonus in *Chron.* narrat Neronem Christianos omnes jussisse cremari, Paulam vero eorum magistrum capite pleefi, eo quod predicaret mundum igne periturum : licet alii alias persecutionis Neronianæ causas, easque probabiliores afferant.

8. UNUM VERO HOC NON LATEAT VOS, CHARISSIMI, QUIA UNUS DIES APUD DOMINUM Sicut MILLE ANNI, ET MILLE ANNI Sicut DIES UNUS. — Est occupatio ; occurrit enim objectioni : Si Christus venturus est ad iudicium, cur tamdiu tardat, cur tamdiu ecclesia tolerat, cur tamdiu suos ab impiis affligit sinit ? Respondet primo, omne hoc tempus, licet nobis longum videatur, tamen esse breve coram Deo, imo esse quasi diem unum, si cum Dei eternitate conferatur. « Eternitas enim Dei est interminabilis vite tota simul et perfecta possessio, » ait Boetius, lib. III *De Consolat.* ; et S. Cæsarius, frater S. Gregorii Nazianzeni, *Dial.* III : « Apud Deum, ait, vespere carens et unicus dies est tota eternitas. » Quare eternitas est quasi unum, indivisibile nunc, durans semper et constans, ideoque in ea mille anni nostrates sunt quasi dies unus, et dies unus in ea est sicut mille anni nostrates : quia in ea nulla est successio ; nil præterit, nil advenit : sed ipsa est quasi una dies perpetua et constans, coexistens omnibus sæculis, « itera quam stantem et immotam volvantur, labuntur et prætereunt omnia tempora. Ita (Ecumenius : « Apud Deum, inquit, qui infinitus est, et essentia pelagus incircumscripsum, nihil protenditur ; sed mille anni perinde atque unus dies sunt apud ipsum ; aut potius, juxta David, neque dies multiplicatio est, ait enim : Mille anni in oculis tuis, Domine, tanquam dies hesternæ quæ præterit, » q. d. Mille anni apud te sunt quasi una dies : imo unum nunc eternitatis.

Secundo et melius Gagneius, q. d. Apud Deum mille anni sunt quasi dies una, et vicissim dies una quasi mille anni ; quia apud Deum nulla, vel exigua est distantia inter diem unum et mille annos : mille enim anni apud eum, utpote immensum et æternum adeo sunt exigui, ut videantur esse quasi dies una ; nam mille anni distant ab eternitate Dei quasi tantum, quantum distat dies una, puta in infinitum ; eoque ergo quasi ab ea distant, ac proinde inter se æqua et æqualia videntur : perinde ac qui in alto monte consistens, si ominus videat puerum eam viro, non secernit puerum a viro, sed videt eos quasi quid unum et æquale. Sic qui in celo consistunt, non distinguunt in terra homines ab arboribus ; sed vident utrosque modicos, exiles et quasi æquales, uti nos videmus stellas parvas et magnas quasi æquales, nec inter eas distinguimus, ut magnitudinis differentiam, quæ maxima est, discernamus. Unde

freneus, sub finem lib. V, ait quosdam putasse fidei intentatum fuisse Adamo : In quocumque die comederis ex eo, morte morieris, » *Genes.* II, 17 ; quia sic revera accidit. Post esum enim pomi veluti, Adam vivendo non explevit diem unum, quia ad millesimum annum (qui coram Deo est quasi dies unus) non pervenit.

Tertio, magis a'vostite, q. d. Deo objective præsens est tam unus, quam mille anni ; Dei oculi et obtutus conspiciunt tam diem unum, quam mille annos. Deus enim omnia etiam minima cernit, pervidet, providet, disponit, ut unus dies alteri, unus annus alteri succedat, et existat tempore a se definito. Quare ne dubitetis quin et diem iudicii presentem habeat, intueatur, et tempore a se definito exhibebit, facietque apparere et existere. Eque enim omnia tempora, tam longa quam brevia, Deo et ejus eternitati sunt presentia, ut æquo interstitio omnia et singula disponat ; quare non tardat Dominus promissionem suam de die iudicii, de præmiis bonorum et penis malorum, quia eam congruo tempore a se disposito est exhibiturus. Citat S. Petrus, *Psal.* LXXXIX, 4, ubi Psaltes graphicè depingit brevitetem vite nostræ, aitque : « Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternæ quæ præterit, et (tanquam) custodia in nocte ; et tanquam ea quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat, vespere decidat, induret et arescat, » q. d. Mille anni vite nostræ, quanti pene fuere Mathusalem (vixit enim ipse 960 annis), sunt apud Deum quasi dies hesternæ, imo sunt quasi una vigilia noctis quæ tribus tantum horis constat, imo anni hominum sunt quasi ea quæ pro nihilo habentur.

Quare vita hominum est quasi herba quæ mane viret et floret, vespere arescit et decidit. Audi S. Hieronymum in *Psal.* LXXXIX : « Videte quid dicat. O brevis eternitas ! Adam ille propagator noster, qui vixit nongentis et triginta annis, etiam ille Mathusalem, qui vixit nongentis et sexaginta quinque annis. Fac quod vixerit mille : ad comparationem eternitatis tuæ, quod grande fuerit, breve est. Quid enim prodest grande esse quod finem habet ? Mille anni nostri, antequam offenderemus, una dies apud te arat. Quid dico una dies ? una vigilia noctis. » Et inferius : « Quoniam omnes dies nostri defecerunt. Occurrit ætas, et dum ignoramus, graviter perimus. Et hoc ipsum quod loquimur, de morte est, et non intelligimus. Anni nostri sicut aranea medilabuntur. Videle quid dicat. Quomodo aranea quæ mittit fila, et huc illicque discurrit, et textit tota die, et labor quidem grandis est, sed effectus nullus est : sic et vita hominum huc illicque discurrit. Possessiones quærimus, divitias apparamus, procreamus filios, laboramus, in regna sustollimur et omnia facimus, et non intelligimus quia aranea telam teximus. Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. Ubi sunt mille anni ? In

septuaginta annis contracti sumus. Si autem multum, octoginta. Si autem plus vixerimus, jam non est vita, sed mors. Si autem in potentatibus, octoginta anni. Quem enim invenies octogentarium esse et sanum ? Dicit et Græca sententia : Senectus ipsa morbus est. Et amplius eorum labor et dolor. Quidquid plus fuerit, non est vita, sed dolor. »

Huc faciunt S. Basilii ac Theodoretus in *Psal.* LXXXIX, qui sic explicant, q. d. « Exigua et calamitosa est hæc nostra vita ; apud te vero qui æternus et sempiternus es, etiam mille annorum numerus uni diei succedat, et existat tempore a se definito. Quare ne dubitetis quin et diem presentem comparatur tam longissimus ordo sæculorum. » Et Euginus ibidem : « Est sermo, ait, Dei ad homines, q. d. Quid struis, qua fretus spe visis ? Quid si vel mille annos, id est, plus quam primus genitor, qui nongentis et triginta annos traiecit, ipse viveres, omnis hæc ætas, quia moriendum tandem est, erit tibi velut una dies hesternæ elapsa. Quod si humana vita est particula temporis, tempus brevissima pars eternitatis, quid erit, quidquid unusquisque hominum vivit, ante oculos Dei ? Nam, ut aiunt Plato et Aristoteles, nec dies est, nec annus, nec mensis apud Deum, qui est supra solem temporis genitorem, nec tempore potest intercepti. »

Egregie Plinius, lib. XXI. cap. 1 : « Flores natura in diem gignit, magna hominum admonitione, quæ spectatissime floreat, celerime marcescere. » Lege poema Virgilii *De Rosa* :

Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum.

Sapientissime itaque Nazianzenus, orat. in *Laudem Cæsarii* : « Insomnium sumus instabile, spectrum quod vestigium non habet, pulvis, vapor, ros matutinus, flos pro tempore nascent atque marcescens. »

Neque sunt meliore conditione, vel Imperatores, vel Reges ; quippe et ipsi homines nati, *Eccl.* X, 12 : « Sic et rex hodie est, et cras morietur. » Cui accinit Senecæ chorus in *Thyeste*, post actum III :

Ima permittit brevis hora summis.
Illa qui donat diadema fronti,
Quem jam nix tremore genas,
Quem dies vixit veniens spectant,
Hanc dies vidit fugiens jacentem.

Perpende quam momentanea sit regalis felicitas. Unde merito celebratur versus ille Euripidis, quem recitat Plutarchus in libello consolatorio ad Apollonium : « Non est loci Demetrius Phaleorus Poetam aliqui laudatum reprehendisse legitur, qui non unum diem, sed temporis punctum dicere debuisset. Causam accitit Senecæ, lib. VII *Natural. Quest.*, cap. XXXII : « Fluit tempus, et avidissimos sui deserit. Nec quid futurum

est, meum est, nec quod fuit: in puncto fugientis temporis pendeo. »

Denique Alcazar in *Apocal.* cap. I, vers. 3, aliter explicat urgetque *apud Dominum*, quasi sermo sit de Beatis: hi enim, cum fruantur beata eternitate, mille annos estimant quasi unum diem. Itaque « m^o » anni apud Dominum sicut dies unus, scilicet, quia unicuique appropinquat mors: post mortem autem fideles et sancti fruuntur Dei beatitudine, quae mensuratur evo, vel eternitate, non tempore; tumque parum aut nihil curant, quod dies iudicii mille annos differatur, quia « mille anni apud Dominum (puta in vita beata) sicut dies unus. » Agi ergo Petrus de iis qui sunt apud Dominum: alioquin enim si ageret de iis qui vivunt in hoc tempore, illudque compararet cum eternitate, *g. d.* Expecta pauperis tu quicumque tribularis, quia cito visitaberis, scilicet post mille annos (hi enim apud Deum sunt dies tuae), videretur potius esse irrisio, quam consolatio humane infirmitatis. Ita ipse satis apposite et connexe.

Symbolice multi sic explicant, *g. d.* Mundus stabit per sex millia annorum, quia sex diebus creatus est; dies autem unus pro mille annis apud Deum computatur: sex dies ergo nostri faciunt apud Deum sex millia annorum. Audi S. Hieronymum, *Epist. ad Cyprianum*: « Ego arbitror ex hoc loco mille annos pro una die solitis appellari, ut scilicet quia mundus in sex diebus fabricatus est, sex millibus tantum annorum credatur subsistere, et postea venire ad septenarium numerum et octonarium, in quo verserit exerceret sabbatismus, et circumcissionis puritas redditur: unde et octo beatitudinibus honorum operum praemia promittuntur. »

Hec opinio alia solidiora habet fundamenta, ideoque nullorum est Patrum et Doctorum: unde probabilis est, nec temeritatis argui potest, uti ostendam *Apocal.* xx, 3, ac plane diversa est a Chiliastarum sententia, quam Beda, *De Ratione temp.*, cap. LXVI, hereticam appellat.

Rursum Joannes Ferdinandus, in *Thesuro Script.*, verbo *Dies*, num. 40, citat S. Augustinum sic explicantem: Dies una apud Dominum est sicut mille anni, id est, dies una penae in purgatorio adeo aeterna est, ut aequiparetur penae mille annorum hujus vitae. Testis est ille miles, qui eum horam tantum unicum fuisse in Purgatorio, putavit se ibi fuisse annos plurimos, de quo S. Antoninus, *IV part.*, tit. 14, cap. x, § 4. Tempus enim breve in gravissimis doloribus videtur esse longissimum.

Denique nonnulli olim sic explicuerunt S. Petrum, *g. d.* Dies iudicii, ut exactum de singulis fiat examen, durabit per mille annos; quare Sancti qui habebunt aliquas culpas leves, per mille annos igne purgantur, ut eas expiant. Verum hoc recte refellit Beda: « Sed hi, ait, non vident quantum sit impudentiae credere, quod tantus per-

feorum et iustorum coetus receptis in lectu oculi corporibus beatis et immortalibus, per mille annorum spatia debeat in aere, vel in terra finem expectare iudicii, et tunc demum praeparatis ad integrum sociis, diu expectatam audire sententiam: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum. » Simile fuit de annorum iudicii centuriae delirium Mahometi, quod refert et confutat Dionysius Carthusianus, lib. III *Confut. Alcorani*, cap. xv et seq.

Tropologicae: Hinc concipe, aestima et pondera quanta sit brevitatis temporis humani, et quam longa Dei et Sanctorum aeternitas; nam, ut ait S. Ephrem, tom. I serm. *Adhort. ad pietat.*: « Mille anni hujus saeculi in aeterno et incorruptibili illo mundo tantam habent comparisonem, quantum minima arena maris cum tota arena ejusdem. » *Speculum exemplorum*, dist. IX, cap. LXV, narrat monachum quemdam in choro canentem verum jam dictum: « Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternae quae praeterit, » mirantem quomodo id verum esset, meditabundum egressum in nemus, ibi audisset aviculam suavissime canentem, quae eum demulset et definit per trecentos annos sine cibo, potu, somno: avolavit illa deinde, ac ipse rediens ad se, reversus ad monasterium et chorum quasi Tertiam ejusdem diei cantaturus (putabat enim adhuc eundem diem, quo « choro exierat, perdurare), vidit alios monachos, alium chorum omnique alia. Abbas seiscitatus nomen monachi, reperit in chronicis monasterii eum ante trecentos annos vixisse, et choro exisse, nec amplius comparuisse; sumpsit deinde monachus S. Synaxim, et illico expiravit, et ad gloriam caelestem, ejus melodiam et gaudia praeparat, evolavit. R. P. Franciscus Costerus historiam hanc diligenter investigavit, comperitque revera accessisse in monasterio Affliginiensi Ordinis S. Benedicti, quod in Belgio situm est inter Bruxellas et Alostum, uti ipse mihi olim in Belgio affirmavit. Sicut ergo S. Benedictus elevatus in Deum Deique immensitatem, vidit sub ea totum mundum instar globi collectum: ita qui elevatur in aeternitatem Dei, sub ea videt omnia tempora collecta esse instar unius diei, imo instar puncti. Causam dat S. Gregorius, lib. II *Dialog.*, cap. xxxv: « Quia videnti Deum, inquit, angusta est omnis creatura. Quamlibet enim parum de luce Creatoris aspexerit, breve ei fit omne quod creatum est. Lux enim interior quae videntis animum ad superiora rapuit, ei quam angusta essent omnia inferiora monstravit. »

Hec ruminemus, haec profunde meditetur, ut a vanitate ad veritatem, a brevitate ad aeternitatem, non miseram, sed beatam transire mereamur. Ita ea ruminabat Thomas Morus, Angliae Cancellarius et Martyr, qui ab Henrico VIII, rege Angliae, omnibus machinis oppugnatus, ac tandem per uxorem suam sortem miseram lame-

tantem, et promittentem aliam lautissimam, si regis votis se accommodaret, respondit: « Et quanto tempore illa sorte laeta, o uxor, fruemur? » cumque illa diceret: « Adhuc facile ad viginti annos, » respondit: « Certe stulta es meretrice. Quid enim sunt viginti anni ad aeternitatem? vis ut viginti annis Jelicitarum prodigam aeternitatem gaudiorum caelestium, mihi quae accersam aeternitatem dolorum infernalium? » Ita refert Thomas Stapletonius in ejus Vita. Nihil ergo magnum, nisi aeternum; nullum verum bonum, nisi aeternum; nullum vere malum, nisi aeternum, ut quidam sanctorum dixit. Nam, ut ait S. Augustinus, lib. XII *De Civitate*, xi: « Considerent nihil esse diuturnum, in quo aliquid est extremum; et omnia spatia saeculorum definita, si aeternitati interminae comparantur, non exigua existimanda esse, sed nulla. »

Quocirca nervose Esdras, vel quisquis est auctor, lib. IV *Esdras*, cap. II, vers. 34: « Expectate, ait, pastorem vestrum, requiem aeternitatis dabit vobis; quoniam in proximo est ille, qui in fine saeculi adveniet. Parati estote ad praemia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per aeternitatem temporis. Fugite umbram saeculi hujus, accipite jucunditatem gloriae vestrae, » etc. Fluvius enim est tota haec vita, isque currens, rapidus, praecipit, rapiens omnia secum. Nam, ut ait Poeta:

Omnia praetereunt more fluentis aquae.

Et Heraclitus: « Vita hominum, ait, non aliud est quam flumen, imo homo bulla. » Et Pythagoras rogatus quid esset humana vita? ingressus cubiculum, subito egressus est, innuens vitam introitum esse et simul exitum, adventum et discessum. Deus vero est ipsa immortalitas et aeternitas, ideoque nostrae mortalitatis refugium, ait S. Augustinus. Unde vocatur « Jehova, » sive, « qui est, » sive, « ego sum qui sum, » *Exodi* III, 14. Deus enim est ipsum esse constans, ipsa unitas, omniumque rerum simplicissima et incorruptibilis perfectio. Quod si mille annis, o homo, vixisses in omnibus divitiis, deliciis, honoribus et pompis mundi, quid inde jam haberes? omnia praeterissent instar fluminis: idem erit de reliqua tua vita, quae modica tibi restat: qua exacta morieris et citaberis ad Dei tribunal, omniumque dictorum et factorum exacta tibi reddenda erit ratio, ut vel caelo, vel gehennae addicaris. Idem est de mille annis in penitentia, labore et martyrio transactis: transit enim dolor, manet praemium. Vita ergo tua est quasi momentum unde pendet aeternitas. Vive ergo, si sapis, aeternitati. Audi S. Augustinum in *Psalm.* LXXXIX: « Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternae quae praeterit: ideo debemus ad refugium tuum, ubi sine ulla mutabilitate tu es, ab his praetereuntibus labentibusque converti; quoniam quantumlibet huic vitae longum tempus

optetur, mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesternae est quae praeterit; non saltem tanquam dies crastinus qui venturus est: ita omnia quae temporis fine clauduntur, pro transactis habenda sunt, » etc.

Vita ergo nostra quantumvis longeva, aeternitati comparata est tantum una dies hesternae, ait S. Petrus, et unum hodie, ait S. Paulus, *Hebr.* III, 13; ita ut ephemeri, vel hemerobii vocari possimus, similes animalculis una tantum die viventibus, de quibus Aristoteles, lib. I *Histor. animalium*, cap. v, et Cicero, I *Tusculan.*: « Confer, ait, nostram longissimam aetatem cum aeternitate, in eadem propemodum brevitate qua illae bestiolae reperimur. » Spernamus ergo nugas nugarum et vanitates vanitatum, ait S. Augustinus, lib. VIII *Confess.*, cap. xi; caelo et aeternis inhiemus, cruce omnes diurnas velut momentaneas forlittere toleremus, utpote per quas ad aeterna bona transimus; nil nisi aeternam pomam et ignem, aequae ac culpam serio formidemus: caetera sive laeta, sive tristitia flocci aestimemus, ac per utraque tendamus alacriter et constanter ad beatam aeternitatem. Hoc est enim omnis homo.

9. NON TARDAT DOMINUS PROMISSIONEM. — Graeco, ἡ Κύριος τῆς ἐπαγγελίας, id est Dominus promissionis, scilicet auctor, sive qui promisit, non tardat, inquam, prestare promissionem, hoc est, id quod promisit, puta diem iudicii, ad praemiandum bonos et puniendum malos; sed tempore a se statuto, quod ipsi breve est, licet nobis longum videatur, cum exhibebit.

SED PATIENTER AGIT (Graeco παρασχεμαί, id est longanimiter agit), PROPTER VOS. — Legit Interpres ὑμῶν, id est vos; alii legunt ὑμῶν, id est nos, *g. d.* Ideo differt Deus diem iudicii a se promissum, non quia tardus est, sed ut det vobis vestrisque amicis et sociis spatium penitendi, « nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reverti. » Causa ergo cur Deus prolonget diem iudicii, est Dei longanimitas et amor erga homines peccatores, quia nimirum eos expectat, ut resipiscant et salventur. Unde Tigurina clare vertit: « Haud tardat Dominus, qui promisit, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant: verum longanimitas est erga nos, dum non vult ullos perire, sed omnes ad penitentiam recipere, aut complecti, vel venire. » Haec enim omnia significat Graecum παρασχεμαί.

Alludit ad illud *Isaia* XXX, 48: « Expectat Dominus, ut misereatur vestri, et ideo exaltabit parens vobis, quia Deus iudicii Dominus. » Ubi S. Hieronymus: « Grandis, ait, misericordia Dei, ut expectet nostram penitentiam, » et ideo major hominis ingratitude et impenitentia, si Deo tanta patientia et desiderio expectanti per penitentiam non occurrat: idcirco « quo magis lento ad vindictam gradu divina procedit ira, tanto tarditatem supplicii majore gravitate compensabit, » ait Valerius Maximus, lib. I, cap. I. Rursum

S. Hieronymus, in cap. i ad Roman. (vel quisquis est auctor: nam non videtur esse S. Hieronymus, ut ibidem ostendi): « Ideo, inquit, hominibus videtur Deus diu expectare peccantes, quia nos cum parvi temporis simus, annos centum aeternitatem putamus. Ille autem apud quem mille anni pro uno sunt die, centum annos unius hora suae spatio non coequat. Quapropter hoc parum est apud eum: cum etiam homines soleant multo tempore corruptionem sperare peccantium. »

Hinc patet Deum velle omnium salutem, et nolle alienus damnationem, ac consequenter neminem reprobare ante praevia eius demerita et mortem in peccato, quae voluntas in Deo non tantum est signi, ut quidam censuerunt, sed etiam beneplaciti, uti solide ostendit Gabriel Vasquez, I part., Quæst. XIX, disp. 83, cap. ii. Propheta enim passim clamant Deum nolle, imo dolere et irasci peccatoribus, quod se perditum eant. Hoc est quod clamat Paulus: « Deus vult omnes salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, I Timoth. ii, 4. Et Christus: « Non est voluntas, ait, ante Patrem nostrum, ut pereat unus ex pusillis istis, Matth. xviii, 14. Et S. Augustinus: « Nefas, ait, est Deo describere causas peccatorum et ruinarum omnium. » Vide eum, lib. De Artio, sibi falso imposito, cap. x et xiii, et Prosperum ad Object. Gallorum. Pluribus ipsorum confirmavi Osee, cap. xi, 8.

Facescit ergo impia Calvinii vox in cap. ix ad Roman., vers. 17 et 28: « Deus impios destinavit creare ut damnet. » Audiat ipse, ut alios taceam, S. Clementem, lib. II Constitut., cap. LV: « Audivimus, ait, ex ore Domini nostri Jesu Christi, et optime elocuti dicimus, quoniam sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta, quae nobis per Jesum Christum declarata est, scilicet ne ullus pereat, sed potius omnes homines, cum ei uno consensu crediderint, laudibus eundem uno animo et ore celebrantes, iidem in sempiternum vivant. » Nam, ut recte notat S. Ambrosius in I Timoth. ii: « Vult Deus omnes salvos fieri, sed si accedat ad eum: non enim sic vult, ut nolentes salventur; sed vult illos salvari, si ipsi velint. » Hinc pariter liquet error eorum, qui censebant Christum non pro omnibus esse passum, sed tantum pro praedestinatiis. Ita senserunt olim Praedestinatiis, Arnobius in Psalm. cxlvi, Faustus, lib. II De Lib. arbit., cap. xiv et xvi; Remigius Lugdunensis, lib. I Contra tres epistolas trium Episcoporum, et moderni nonnulli. Verum contrarium docent S. Petrus hic, S. Paulus, et passim S. Scripturae et Patres omnes.

10. ADVENIET AUTEM DIES DOMINI UT FUR. — « In nocte » addunt Græca nonnulla, et S. Paulus, I Thessal. v, 2. Nota: Proprie non ipse Christus (hoc enim incongruum et inconcinnum videtur), sed dies Domini, id est dies iudicii, iræ et vindictæ, comparatur furi. Ita Theophylactus, in MORA. XXIV, 2: « Furem, ait, mundi consum-

mationem nominat, et uniuscujusque mortem. Porro insinuat Dominus noctu adventum suum futurum. Sicut igitur fur clam venit, ita et meus adventus, ut negigentes non sitis. » Quare quod Dominus dicit Apocal. iii, 3: « Veniam ad te tanquam fur, et nescies qua hora veniam ad te; » et cap. xvi, vers. 15: « Ecce venio sicut fur, » metonymice accipe, ut iudex ponatur pro iudicio vindictæ, q. d. Adventus meus, sive iudicium et dies vindictæ, erit improvisus tibi que inexpectatus, opprimet te in peccatis stertentem, sicut fur opprimet dormientem. Aut proprie, non quod ipse Christus sit quasi fur, sed quod peccatoribus tam erit improvisus et noxius, quam est adventus furis: unde ipsi eum aestimabant et comparabant furi; justi vero, eum expectantes et desiderantes, eum aestimabant et comparabant amico et hospiti amantissimo. Loquitur ergo ex sensu impiorum, qui Christi adventum horrebant quasi adventum furis; nam, ut ait Christus Matth. xxiv, 37: « Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis; sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubescentes et nuptii tradentes usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam; et non cognoverunt, donec venit diluvium et tulit omnes: ita erit et adventus Filii hominis. »

Secundo, multi consentiunt diem Domini comparari furi nocte domum invadenti, quo noctu hic dies futurus et inchoandus sit. Unde Matth. xxv, 6: « Media, ait, nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei. » Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius ibidem; imo S. Hieronymus ait hanc esse Apostolicam traditionem, ut ideo in paschate populum dimittere non liceat ante mediam noctem, quod eo tempore venturus sit Christus, quo typice percussit primogenita Aegyptiorum, Exodi cap. xii, vers. 29. Judei quoque suum Messiam media nocte venturum expectant.

Alii tamen consentiunt iudicium Christi extremum fore mane: docent enim ut Christus non in tenebris, sed in clara luce clarissime iudicet. Ita S. Thomas, III part., in Supplem., Quæst. LXVII, art. 3; Abulensis in Matth. xxv; Suarez, III part., tom. II, disp. 37, et alii.

Utrumque verum esse potest, et forte verum erit, scilicet ut ipsum iudicium a Christo proprie peragatur mane, iuxta illud hymni Ecclesie: « Et mane illud ultimum, quod praestolamur cernui. » Consummatio tamen mundi incipiet noctu ad majorem impiorum errorem, nimirum noctu velociore impetu magnoque stridore agitantur caeli, excitabuntque ignem quo conflabit mundus: quo igne splendente noctu tanta erit claritas, ut videatur esse mane et dies. Rursus caeli tanta velocitate agitantur, ut illico mane adducant, noctemque in diem vertant, praesertim accedente claritate Christi et Sanctorum: « Fulgebunt enim justi sicut sol, » Matth. xiii, 43. Hoc est quod

diserte ait Sibylla, et ex ea Lactantius, lib. VII, cap. XIX: —

— Cum venerit ille,
Ignis erit mediae horrenda in nocte tenebra.

« Tunc aperietur caelum medium intempesta et tenebrosa nocte, ut in toto orbe lumen descendens Dei tanquam fulgur appareat. Hæc est nox quæ nobis propter adventum regis ac Dei nostri pervigilio celebratur. »

Moraliter, Cassiodorus in Psalm. cxviii, 62, ad illud: « Media nocte surgebam ad confitendum tibi, » docet fidelibus cum Ecclesia noctu esse orandum et psallendum, quod noctu venturus sit Christus ad iudicium. « Scit, inquit, ea tempestate Petri, Pauli et Silæ in carcere positorum vincula resoluta, scit quoque sponsus media nocte esse venturum: ideoque eodem tempore surgit ad laudes, ne inter fatuas virgines janua clausa remaneat. » Et S. Augustinus, epist. 120, cap. xxxiv, et serm. 22 De Verbis Domini secundum Matth.: « Media nocte, ait, venit, cum valde obscurum, ait, occulit esse an veniat, et quando non speratur. » Unde infert: « Ergo vigila nocte, ne furem patiaris. »

IN QUO COELI MAGNO IMPETU (græce *βαρῶς*, id est *impetuose*, stridenter, et cum sibilo, qualis ab igne flammanti edii solat, inquit Œumenius, vel a procella ac ventis validis: unde Tigurina vertit, *caeli in morem procellæ stridentis*) TRANSIENT. — Græce *κατακλύσονται*, id est *præteribunt*, dissolventur; S. Augustinus, XX De Civit. xxiv, legit, *transcurrent*.

Quæres primo, quoniam hi caeli? Multi accipiunt caelos præcise et proprie dictos, puta sidereos: distinguuntur enim hic ab elementis, ac consequenter ab aere, ut aëreos intelligere noctem liceat; hos enim caelos consent factos esse ex aquis, ideoque non esse solidos, sed fluidos instar aeris, ac proprie esse aethera, qui mutationis et corruptibilis sit capax; quia « omne allerabile est corruptibile, » ait Aristoteles, lib. I De Generat. Sic enim Mathematici in sole, luna et stellis per dioptram deprehenderunt, mihi que ostenderunt maculas, non tantum stables, sed et mobiles, euntes et redeuntes. Quin et iidem homini 1618, instar trabis, splendoris tenuissimi, gladii figuram referens, cuius mucro die 18 novembris sub Cratere apparebat, ima vero pars oblique ad Centauri humeros pertinebat: mox vero die 30 novembris mucro per 12 et 43 ad Hydræ cor dirigebatur; pars vero inferior sub 22 ejusdem Hydræ conspicebatur. Hunc, inquam, cometem judicantur Mathematici ignes non fuisse in aere, sed longe super aërem in ipsis caelis sidereis, imo super omnes caelos inferiores, idque demonstrarunt ex ingenti ejus parallaxi, quæ non nisi in caelis sublimibus et vastissimis fieri potuisse videtur: errasse ergo Aristotelem, qui censuit mundos esse æternos et incorruptibiles.

Probant id ex hoc loco S. Petri et Psalm. ci, 27: « Ipsi (caeli) peribunt; » Isaia xxxiv, 4: « Complicabuntur sicut liber caeli; » et cap. xxx, 26: « Erit lux luna sicut lux solis; » Apocal. vi, 14: « Caelum recessit sicut liber involutus; » Matth. xxiv, 29: « Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum: et in toto orbe lumen descendens caelorum commovebuntur. » Rursus caelum empyreum, inquit, constat aethere: nec enim Beati in eo, quasi in muro solido et duro compingentur, sed in eo naturaliter moveri, ambulare et loqui poterunt, uti nos in aere hoc. Si in celo empyreo est aether, sed incorruptibilis: ergo aether divisibilis quoque est in caelis inferioribus et sidereis. Mars enim, Venus, Mercurius (qui duo ultimi modo supra solem, modo infra apparent) cæterique planetæ motus habent tam miro et varios, tot gyros, flexus et reflexus, ut moveri videantur in aethere divisibili, sicut pisces in aqua, ut censuit S. Basilius, S. Ambrosius, et alii: unde Mathematici ut hos eorum motus repræsentarent, tot epicyclos, excentricos, concentricos, etc., commenti sunt. Ita diserte sentit, et S. Petrum explicat ejus discipulus et successor S. Clementis, lib. II *Recognit.*, ubi narrat S. Petrum disputantem cum Simone Mago distinxisse duplex caelum: unum aëris invisibile in quo habitant Beati, quod ait esse æternum et immutabile; alterum visibile et stellis distinctum, illudque esse corruptibile et corrumptendum, cum scilicet homines in terra esse desiderint, quorum causa creatum est. Idem, lib. III, ex ore S. Petri ait, quod sicut pallus ex ovo prodit effracta testa alter et diversus ab ovo, ita dissoluta hac caeli et mundi machina oriatur et panditur Beatis novus caelorum status. Verba ejus sunt: « Sicut testa ovorum quamvis pulchre facta, necesse est tamen eam frangi et resolveri, ut inde pullus procedat, et illud pro quo totius cœvi forma expressa videtur, appareat: ita ergo et hujus mundi necesse est transire statum, ut status ille sublimior regni caelestis effulgeat. » Et S. Basilius, lib. III *Hæcæm*, asserit interitum mundi futurum ab igne, qui cum celo et aquis inspersus sit plurimus, ac nunc quidem aquarum superne atque inferne circumstantium incredibili copia temperatur, in fine tamen sæculi aquis assumptis cuncta sit communi igne devoraturus. Videtur ergo S. Basilius caelum ex parte facere igneum et igneæ naturæ cum Stoicis: ita enim Zeno, Cleanthes, Chrysippus, teste Eusebio De Praepar. Evangel., prædiderunt aethero igne omnia tandem interitura. Idem de caelis sidereis interituris igneque comburendis senserunt S. Justinus, S. Hieronymus, Theodoretus, S. Ambrosius, Nyssenus, Hilarius, Œumenius, et ex modernis Catharinus, Salmeron, et Serarius nervose id probans hic, Hieronymus Magius, Franciscus Valesius, Ludovicus Molina et alii, quos citavi Isaia xxiv, 4, ubi plura hæc de re dixi.

Idem cœcinere Sibylla, ac ex eis Virgilius poeta,

Æneid. VI et X; Lucretius et Manilius, lib. 1; Plinius, lib. II, cap. ix; Ptolomæus in *Quadrip.*, et alii, qui censuerunt sidera alii vaporibus, qui bus in fine mundi sublatis et exustis, illa interitura. Hinc et Lucanus, lib. I *Pharsal.*, de fine mundi ita canit:

Sidera sideribus concurrent, ignea pontum
Astra potent, tellus extendere litora nolet,
Excantique fretum, fratris contraria Phœbe
Ibit, et obliquum bigas agitare per orbem
Insignata diem poscet sibi, totaque discors
Machina divisi turbabit frœdera mundi.

Si obijcias illud *Job xxxvii*, 18: « Tu forsitan fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt, » respondet, « solidissimi, e id est firmissimi, perinde ac si ære fusi essent. Hæcra enim sic ad verbum habent: « Numquid extendisti cum illo cœlos fortes, qui sunt velut aspectus rei fusæ. » Ita Vatablus vel, ut Pagninus, « qui sunt fortes sicut speculum fustum. » Unde Cajetanus, Pineda, Tigurina et alii ibi per cœlos intelligunt ærem, vel ætherem, quem Deus supra nos extendit et extenuavit, sed simul ita confirmavit et consolidavit, ut sit res stabilis, constans, fortis, valida: est enim aeris agitati et impulsivi vis incredibilis, ut patet in ventis validis, qui arbores, domos, turres, arces deficient et sternunt.

Verum alii passim veteres et moderni cœlos hic accipiunt æreos, non sideræos. Cœlum enim in Scriptura significat omne quod super nos expansum est, sive aer sit, sive proprie cœlum: unde vocatur volucres cœli, id est aeris: et sic paulo ante dixit S. Petrus, cœlos, id est, partem imam cœlorum, puta ærem, dedisse aquas diluvii. Per elementa vero accipiunt aquam, et ærem infimæ regionis terræque vicinum: ex his enim quasi elementis facta sunt, et conflata omnia corpora mixta. Ita disertè S. Augustinus lib. XX *De Civit.*, cap. xiv, xvi, xviii et xxiv; S. Epiphanius, *Hæres.* 64; Baramasenus, lib. II *De Fide*, cap. vi; S. Gregorius, lib. XVII *Moral.*, cap. v.

Ratio est prima, quia cœli sunt incorruptibiles, non tantum ex Aristotelis et Philosophorum, sed etiam, ut videtur, ex Scripturarum sententia, ut *Job* cap. xxxvii, vers. 18, juxta versionem Latinam jam citatam; et *Psalms*, qui loquens de celestibus corporibus: « Statuit, ait, ea in æternum et in sæculum sæculi, » *Psalms*. cxlviii, 3.

Secunda, quia ignis non potest agere in cœlos; unde nec ad eos pertingit, sicut ad eos non pertigit aqua diluvii; sed quousque hæc pertigit, eodem pertingit et ignis, scilicet ut quindecim cubitis excedat omnes montes, ait Augustinus, XX *De Civit.*, xiv, et ex eo Scholasticus in IV, distinct. 47 et 48.

Tertia, quia in cœlo nullæ sunt sordes, vel peccata hoc igne purganda et expianda. Hinc idem censent cœlos hos æreos corruptendos, non quoad substantiam, sed quoad qualitates, ut vi-

delicet manente eadem forma et materia, a vaporibus aliisque fecibus et sordibus expurgentur, ac mutantur in melius, nimirum majorena subtilitate et luce accipiant. Ita S. Augustinus, Gregorius, Epiphanius, locis citatis; S. Hieronymus in *Isaie* cap. lxxv; Scholasticus in IV, dist. 48, et I part. Q. LXVII et LXVIII. Sicut enim homo idem resurget, sic et eadem elementa quæ homini servierunt, cum eo resurgent, illudque quasi erit præmium laboris et passionis eorum, ut insinuat S. Paulus *Roman.* cap. viii, vers. 20. Audi S. Cyrillum, lib. IV in *Isaie* cap. ii: « Isaias, ait, mortem elementorum proprie nominat, et apte mutationem in melius, ut etiam Paulus inquit: Creatura liberabitur a servitute corruptionis; quo autem modo liberaliter ostendit Christi discipulum, dicens: Veniet dies Domini ut fur, in qua cœli procellæ in morem transibunt, elementa ardentia dissolvantur. Igitur creatura renovationem, velut ex mortuis resurrectionem, sicut in humanis corporibus, fore ait. « Et S. Hieronymus in *Isaie* cap. xxx: » Erit, ait, lumen lune sicut lumen solis, quando dederit Dominus cœlum novum et terram novam, et transferit habitus mundi hujus, ut luna et sol laboris et cursus sui præmia consequantur. Etenim expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei præstolatur. »

Mihi media sententia placet, scilicet per cœlos hic intelligi tam sideræos quam æreos: utriusque enim magno impetu transibunt; alibi enim S. Scriptura docet cœlos proprie dictos esse immutandos, adeoque solem et lunam majori lumine esse decoranda. Hinc Christus *Matth.* xxiv, 29: « Virtutes, inquit, cœlorum commovebuntur. » Et Ecclesia in Officio defunctorum: « Quando cœli movendi sunt et terra. » Ita Cajetanus hic, *Viegas* in cap. xxi *Apoc.*, Suarez III part., tom. II, disp. LVIII, sect. 3, ubi ait probabile esse in die judicii cœlos sideræos velocius esse agitandos, ut secum cœlos æreos rapiant, et ad ignis accensionem mundique conflagrationem, tum suo illo velociore motu, tum etiam influentia et actione concurrant.

Transibunt ergo cœli primo, quia velocius respiciuntur; secundo, quia mox eorum motus cessabit, ut docet S. Ambrosius, lib. V, *epist.* 21, et passim Doctores. Sol ergo in uno hemisphærio, luna in opposito in æternum consistet, ut quisque suum illuminet; non enim est necesse ut omnes cœli suum cursum absolvant: sic enim cœlum stellarum ut suum cursum ob ortum in oceanum absolveret, deberet moveri per 36 millia annorum, ut censet Ptolomæus; mundus autem tantum non stabit. Satis ergo est ut moveantur quantum homines quibus serviunt, in terra degunt. Hominibus abolitis, incidetur cœlorum cursus, ac consequenter sublunarium omnium: « Cessante enim motu cœli cessat motus inferiorum, » ait Aristoteles, lib. II *De Cœlo*.

Tertio, transibunt, id est, dissolvuntur, quoad

inferiorem sui partem, scilicet quoad cœlos æreos; unde explicans de iis subdit, vers. 1: « Cœli ardentes solventur; » quoad superiorem vero sui partem, scilicet quoad sideræos immutabuntur, et in alium statum, majoremque lucem et gloriam transibunt. Sic Christus ait, *Matth.* xxiv, vers. 35: « Cœlum et terra transibunt, » scilicet a statu presente corruptibili in futurum incorruptibilem. Et *Psalms*. ci, vers. 27: « Omnes sicut vestimentum veterascunt, et sicut operorium mutabis eos, » puta quasi vestem inversam. Sicut enim vestis exterioris detrita invertitur, ut interior pars integra fiat exterior, itaque nova videatur esse vestis: sic vetus cœlorum forma et status mutabitur in novum magis lucidum et gloriosum, itaque videbuntur esse cœli alii et novi.

Quarto, transibunt, quia tonitrus, fulgetris, nubibus, cometis, stellis cadentibus, aliisque meteoris, procellis et tempestatibus, ita aer perturbabitur, ut cœli transire et mundi cardinibus convelli, subruere et evanescere videantur, juxta illud *Job* cap. ix, vers. 6: « Qui commovet terram de loco suo, et columnas ejus concutiuntur. » Et cap. xxvi, vers. 11: « Columnæ cœli contremiscent et pavent ad nutum ejus. » Ubi Didymus in *Catena Græcor.* ait, illo terræ motu qui in passione Christi contigit, ipsam terram totam fuisse concussatam et suo centro convulsam. Quod si verum est, utique idem fiet in die judicii, quando summus erit terror, omniumque rerum commotio, finis et terminus, juxta illud Ecclesiæ paulo ante citatum: « Quando cœli movendi sunt et terra. » Vide dicta *Apoc.* vi, in fine.

Denique nonnulli viri eruditi, ut priores duas sententias concilient et S. Scripturæ locis omnibus satisfaciunt, ingeniose novam opinionem adinvennerunt, dicendo cœlos qui jam sunt solidi, in fine mundi redigendos et redituros in materiam fluidam, e qua quasi chaos et abyssus primum formati sunt, *Genes.* 1.

Verum hæc sententia suas quoque patitur difficultates: nam primo, remanet questio, quomodo ignis conflagrationis ager in cœlos solidos et incorruptibiles, ut eos redigat in materiam fluidam.

Secundo, cœli post diem judicii videntur fore solidiores quam modo sint, quia duraturi in æternum.

Tertio, cœli cum Beatis quibus servierunt in hac vita, in die judicii quasi resurgent in perfectionem statum et formam: ergo erunt perfectiores, ac perfectiores et solidiores habebunt formas et dotes quam habeant modo. Nam Apostolus *Roman.* viii, 20, docet omnem creaturam vanitatis, id est mutationi et corruptioni, jam esse subiectam, expectare vero resurrectionem et per eam in libertatem gloriæ filiorum Dei asserat. Et Isaias, ac ex eo S. Petrus hic, cœlos novos creandos promittit. Rursum Isaias, cap. xxx, vers. 20, ait lucem lune fore instar solis; solis

vero septuplo fore majorem: que omnia argunt cœlos in fine mundi non redituros in suum chaos suamque primævam materiam; sed longe elegantiores, formosiores et præstantiores fore quam sint modo.

Quocirca alii insignes Philosophi et Theologi, ut plane verbis S. Scripturæ ac præsertim S. Petri hoc loco satisfaciunt, utque cum illi concilient Philosophiam et Aristotelem, qui potius S. Scripturam sequi quam præire debet, dicunt primo, cœlos esse incorruptibiles hoc modo, quod naturaliter nec a se, nec a corporibus sibi subjectis, puta ab elementis, corrumpi possint: eosdem tamen corrumpi posse a virtute superiori et potentiori, ideoque a Deo corrumpendos esse sub diem judicii per ignem conflagrationis mundi, qui a Deo de novo excitabitur ad hoc, eritque nostro igni elementari superior, efflicacior et ardentior. Sunt enim rerum incorruptibilium varii gradus et ordines, alii aliis perfectiores. Angeli enim magis sunt incorruptibiles quam cœli: carent enim materia, tantque substantiæ plane simplicis, incorporeæ et spirituales, ideoque plane incorruptibiles. Quare cœli respectu angelorum sunt corruptibiles, incorruptibiles vero respectu corporum inferiorum et elementorum.

Secundo, asserunt cœlos per ignem conflagrationis arsurus et liquandos, utpote ex aqua compactos, constrictos et quasi conglutinosos, ut ab omni sordè et fœce purgantur, fiantque puriores et subtiliores. Id enim disertè ait hic S. Petrus, et Isaias cap. xxxiv, vers. 4, et cap. li, vers. 6, ac inter recentiores fuse noster Adamus Tannerus *Dissertatione de cœlis*, Quest. XI. Audi Isaiam, cap. xxxiv: « Et tabescet (id est, liquescet instar cere) omnis militia cœlorum, et applicabuntur sicut liber cœli, et omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea et de ficu, » hoc est, ut explicat Christus *Matth.* cap. xxiv, 29: « Stellæ cadent de cœlo; » militia enim, id est, milites cœlorum non sunt alii, quam stellæ et sidera. Cœli ergo et stellæ liquabuntur et solventur, ita tamen ut iidem quoad substantiam maneat, eademque numero materiam et formam substantialem retineat; sed ea ratione, ut utraque perficiatur, novamque unionem dolesque et qualitates illustriores recipiat, adeo ut videantur effici novi cœli, nova terra, novus mundus, ut ait Isaias, et *Apoc.* xxi, 3: « Ecce nova facio omnia; » nam cum lux ex substantia solis et cœlorum naturaliter quasi profluit, cum tunc perfectior futura sit lux, videtur perfectior quoque futura substantia solis et cœlorum. In resurrectione enim universali erit resurrectio, renovatio et glorificatio non solius hominis, sed cœlorum; terræ et totius mundi, qui hominibus electis servit et compassus est. Quare in præmium hujus passionis et servitutis, cum homine resurgente resurget ad gloriam. Sicut ergo homo moriens post mortem resurget diem nu-